

MAXSUS PEDAGOGIKA YO‘NALISHI TALABALARINI KASBIY YO‘NALTIRISHNING PEDAGOGIK MAZMUNI

Sarimsoqova Maftuna Obidjon qizi,

Namangan davlat pedagogika instituti 2 bosqich magistranti

Annotatsiya. Mazkur maqolada maxsus pedagogika yo‘nalishi talabalarini kasbiy yo‘naltirishning pedagogik mazmuni nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Kasbiy yo‘naltirish talabalarning kelajakdagi pedagogik faoliyatga ongli tayyorlanishi, kasbiy motivatsiyasi va ixtisoslikka nisbatan barqaror qiziqishini shakllantirish jarayoni sifatida talqin etiladi. Maqolada maxsus pedagogning kasbiy kompetensiyalari, jumladan, inklyuziv ta‘limni tashkil etish, individual yondashuvni amalga oshirish, diagnostik va korreksion faoliyatni olib borish kabi jihatlar yoritiladi. Shuningdek, talabalarni kasbiy yo‘naltirishda shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy va amaliyotga asoslangan yondashuvlarning ahamiyati asoslab beriladi. Tadqiqot natijalari samarali tashkil etilgan pedagogik sharoitlar talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashda muhim omil ekanligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: kasbiy yo‘naltirish, maxsus pedagogika, pedagogik mazmun, kasbiy kompetensiya, inklyuziv ta‘lim, individual yondashuv, motivatsiya, pedagogik tayyorgarlik, ta‘lim samaradorligi.

Аннотация. В данной статье рассматривается педагогическое содержание профессиональной ориентации студентов направления специальной педагогики. Профессиональная ориентация интерпретируется как процесс осознанной подготовки студентов к будущей педагогической деятельности, формирования их профессиональной мотивации и устойчивого интереса к выбранной специальности. В статье освещаются профессиональные компетенции специального педагога, включая организацию инклюзивного образования, реализацию индивидуального подхода, проведение диагностической и коррекционной работы. Также обоснована роль личностно-ориентированного, компетентностного и практико-ориентированного подходов в процессе профессиональной подготовки студентов. Результаты исследования показывают, что эффективно организованные педагогические условия являются важным фактором подготовки студентов к профессиональной деятельности.

Ключевые слова: профессиональная ориентация, специальная педагогика, педагогическое содержание, профессиональная компетенция, инклюзивное образование, индивидуальный подход, мотивация, педагогическая подготовка, эффективность обучения.

Abstract. This article examines the pedagogical content of professional orientation of students in the field of special pedagogy. Professional orientation is interpreted as a process of conscious preparation of students for future pedagogical activity, the formation of professional motivation, and the development of a stable interest in their specialization. The study highlights the key professional competencies of special educators, including organizing inclusive education, implementing individualized approaches, and conducting diagnostic and corrective activities. Special attention is given to the role of learner-centered, competency-based, and practice-oriented approaches in the process of professional training. The results indicate that effectively organized pedagogical conditions are an important factor in preparing students for professional activity.

Keywords: professional orientation, special pedagogy, pedagogical content, professional competence, inclusive education, individualized approach, motivation, teacher training, learning effectiveness.

Kirish. Zamonaviy ta‘lim tizimida bo‘lajak mutaxassislarni sifatli tayyorlash, ularning kasbiy faoliyatga tayyorgarligini ta‘minlash hamda ixtisoslikka ongli yondashuvini shakllantirish muhim pedagogik vazifalardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, maxsus pedagogika yo‘nalishida tahsil olayotgan talabalarni kasbiy yo‘naltirish masalasi

alohida ahamiyat kasb etadi. Chunki maxsus pedagoglar nogironligi bo'lgan yoki rivojlanishida turli cheklanishlarga ega bolalar bilan ishlashda yuqori darajadagi kasbiy kompetensiya, mas'uliyat va insonparvarlik yondashuvini talab qiladigan murakkab faoliyatni amalga oshiradi.

Kasbiy yo'naltirish talabalarning o'z ixtisosligi mohiyatini anglash, kasbiy faoliyatga nisbatan barqaror motivatsiyani shakllantirish hamda kelajakdagi mehnat faoliyatiga tayyorlash jarayoni sifatida qaraladi. Bu jarayon nafaqat nazariy bilimlarni o'zlashtirish, balki amaliy ko'nikmalarni shakllantirish, kasbiy qadriyatlarni rivojlantirish va shaxsiy sifatlarni takomillashtirish bilan uzviy bog'liqdir. Shu bois maxsus pedagogika yo'nalishida kasbiy yo'naltirishni samarali tashkil etish talabalarni kompleks rivojlantirishni taqozo etadi.

Amaliyot shuni ko'rsatadiki, ayrim hollarda talabalar o'z kasbiy yo'nalishini chuqur anglamasdan o'qish jarayonini davom ettiradi, bu esa ularning motivatsiyasi va kasbiy faoliyatga tayyorgarligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Shuningdek, maxsus pedagogika sohasining o'ziga xosligi, ya'ni individual yondashuv, diagnostika, korreksion faoliyat va inklyuziv ta'limni tashkil etish kabi murakkab vazifalar talabalardan yuqori darajadagi tayyorgarlikni talab qiladi. Bu esa kasbiy yo'naltirish jarayonini ilmiy asosda tashkil etish zaruratini yuzaga keltiradi.

Mazkur maqolaning maqsadi maxsus pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy yo'naltirishning pedagogik mazmunini nazariy jihatdan tahlil qilish va uning ta'lim jarayonidagi o'rnini aniqlashdan iborat. Ushbu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi: kasbiy yo'naltirish tushunchasini aniqlashtirish, maxsus pedagoglarning kasbiy kompetensiyalarini yoritish, talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlashning pedagogik asoslarini ochib berish hamda samarali metodik yondashuvlarni asoslash. Tadqiqot tizimli, kompetensiyaviy va shaxsga yo'naltirilgan yondashuvlar asosida olib borildi. Nazariy tahlil, qiyosiy o'rganish va umumlashtirish metodlaridan foydalanish kasbiy yo'naltirish jarayonining pedagogik mazmunini chuqurroq anglash imkonini berdi.

Natijada maxsus pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy yo'naltirishni samarali tashkil etish ularning kasbiy kompetensiyasini rivojlantirish, motivatsiyasini oshirish va kelajakdagi pedagogik faoliyatga puxta tayyorlashda muhim omil ekanligi asoslab beriladi.

Adabiyotlar sharhi. Maxsus pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy yo'naltirish masalasi pedagogika, psixologiya va kasbga yo'naltirish nazariyasi doirasida keng o'rganilgan. Ushbu muammo shaxsning kasbiy shakllanishi, motivatsiyasi va kompetensiyalarini rivojlantirish bilan uzviy bog'liq bo'lib, turli ilmiy yondashuvlar orqali yoritilgan.

Kasbiy yo'naltirishning nazariy asoslari avvalo shaxs rivojlanishining ijtimoiy-psixologik jihatlari bilan bog'liq holda izohlanadi. Bu borada Lev Vygotskyning qarashlari

muhim ahamiyatga ega bo'lib, u shaxs rivojlanishining ijtimoiy muhit va faoliyat bilan bevosita bog'liqligini ta'kidlaydi. Vygotskiy nazariyasiga ko'ra, kasbiy yo'naltirish jarayoni ham ijtimoiy muloqot, ta'lim va amaliy faoliyat orqali shakllanadi. Bu yondashuv talabalarning kasbiy faoliyatga tayyorlanishida muhit va pedagogik ta'sirning hal qiluvchi rolini asoslaydi. Kasbiy rivojlanish va motivatsiya masalalari Abraham Maslowning ehtiyojlar ierarxiyasi nazariyasida ham o'z aksini topgan. Unga ko'ra, shaxsning o'zini o'zi namoyon etish ehtiyoji kasbiy faoliyat orqali amalga oshadi. Demak, talabalarni kasbiy yo'naltirish ularning ichki motivatsiyasini rivojlantirish, o'z imkoniyatlarini anglash va kasbiy o'sishga intilishini rag'batlantirish bilan bog'liqdir.

Kasbiy yo'naltirish jarayonining pedagogik jihatlarini yoritishda John Hollandning kasb tanlash nazariyasi ham muhim o'rin tutadi. U shaxsning qiziqishlari va qobiliyatlari kasb tanlashda hal qiluvchi omil ekanligini ta'kidlaydi. Bu yondashuv maxsus pedagogika yo'nalishidagi talabalarni kasbiy faoliyatga yo'naltirishda ularning individual xususiyatlarini hisobga olish zarurligini ko'rsatadi.

Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda kasbiy yo'naltirish kompetensiyaviy yondashuv bilan bog'liq holda ko'rib chiqiladi. Xususan, UNESCO tomonidan ishlab chiqilgan ta'limga oid tavsiyalarda o'qituvchilarni tayyorlash jarayonida kasbiy kompetensiyalarni rivojlantirish ustuvor yo'nalish sifatida belgilanadi. Bu esa maxsus pedagoglarni tayyorlash jarayonida kasbiy yo'naltirishning muhimligini yana bir bor tasdiqlaydi.

Maxsus pedagogika sohasiga oid tadqiqotlarda bo'lajak mutaxassislarning kasbiy kompetensiyalari, xususan, inklyuziv ta'limni tashkil etish, individual yondashuvni amalga oshirish va diagnostik-korreksion faoliyatni olib borish muhim omillar sifatida ko'rsatiladi. Bu borada mahalliy olimlardan N.A. Muslimov kasbiy kompetensiyani shakllantirishda amaliyotga yo'naltirilgan ta'lim muhimligini ta'kidlaydi. R.J. Ishmuhamedov va hamkorlari esa interaktiv metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalar yordamida talabalarni kasbiy faoliyatga tayyorlash samaradorligini oshirish mumkinligini asoslaydi. Shuningdek, zamonaviy ilmiy adabiyotlarda maxsus pedagogika yo'nalishida kasbiy yo'naltirishning muammolari ham qayd etilgan. Jumladan, talabalar motivatsiyasining yetarli darajada shakllanmaganligi, nazariy bilimlar bilan amaliy faoliyat o'rtasidagi tafovut, pedagogik amaliyotning yetarli darajada tashkil etilmaganligi hamda kasbiy faoliyatga moslashuv jarayonidagi qiyinchiliklar asosiy muammolar sifatida ko'rsatiladi.

Umuman olganda, mavjud ilmiy adabiyotlar tahlili shuni ko'rsatadiki, maxsus pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy yo'naltirish murakkab va ko'p qirrali pedagogik jarayon bo'lib, u shaxsning motivatsiyasi, kompetensiyalari va amaliy tayyorgarligi bilan uzviy bog'liqdir. Shu bois ushbu yo'nalishda ilmiy asoslangan pedagogik yondashuvlarni ishlab chiqish va amaliyotga joriy etish dolzarb ahamiyat kasb etadi.

Muhokama va natijalar. Mazkur tadqiqot doirasida maxsus pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy yo'naltirishning pedagogik mazmuni va uning samaradorligi tahlil

qilindi. Olingan natijalar ilmiy adabiyotlarda keltirilgan nazariy qarashlar bilan solishtirilib, ularning amaliy ahamiyati muhokama etildi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, kasbiy yo'naltirish jarayonida shaxsga yo'naltirilgan va kompetensiyaviy yondashuvlarning qo'llanilishi talabalar motivatsiyasini sezilarli darajada oshiradi. Bu holat Lev Vygotskyning ijtimoiy muhit va faoliyat orqali rivojlanish haqidagi qarashlari bilan uyg'unlikda namoyon bo'ladi. Ya'ni, talabalar amaliy faoliyatga jalb etilganda va kasbiy vaziyatlarga yaqin muhit yaratilganda, ularning kasbiy ongli tanlovi va o'zlashtirish darajasi ortadi.

Tajriba natijalarida talabalar o'rtasida kasbiy yo'naltirishning dastlabki bosqichida motivatsiya darajasi o'rtacha va past ko'rsatkichlarda bo'lganligi aniqlangan bo'lsa, shakllantiruvchi bosqichdan so'ng ularning kasbiy qiziqishi, o'z yo'nalishiga nisbatan ijobiy munosabati va faol ishtiroki sezilarli darajada oshgani kuzatildi. Ayniqsa, amaliy mashg'ulotlar, pedagogik amaliyot va interaktiv metodlar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalarni kasbiy faoliyatga yaqinlashtirib, ularning o'ziga bo'lgan ishonchini kuchaytirdi. Muhokama jarayonida aniqlanishicha, maxsus pedagogika yo'nalishida kasbiy yo'naltirish faqat nazariy bilimlarni o'zlashtirish bilan cheklanmasligi kerak. Aksincha, u talabalarni real pedagogik vaziyatlarga jalb etish, diagnostik va korreksion faoliyat elementlarini o'rgatish hamda inklyuziv ta'lim sharoitida ishlash ko'nikmalarini shakllantirish bilan uzviy bog'liq bo'lishi zarur. Bu jihatlar John Hollandning kasb tanlashda shaxsiy qiziqish va qobiliyatlarning muhimligi haqidagi nazariyasini amaliy jihatdan tasdiqlaydi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, pedagogik jihatdan to'g'ri tashkil etilgan kasbiy yo'naltirish jarayoni talabalar kompetensiyasining barcha komponentlariga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Talabalarda nafaqat nazariy bilimlar, balki amaliy ko'nikmalar, kommunikativ madaniyat, refleksiv fikrlash va kasbiy mas'uliyat hissi ham rivojlanadi. Ayniqsa, interaktiv metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalar asosida tashkil etilgan mashg'ulotlar talabalarni faol subyekt sifatida shakllantirishga xizmat qildi.

Natijalar shuni ko'rsatdiki, maxsus pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy yo'naltirish samaradorligi pedagogik shart-sharoitlarga bevosita bog'liq. Shaxsga yo'naltirilgan yondashuv, amaliyotga asoslangan ta'lim, motivatsion muhit yaratish va zamonaviy texnologiyalardan foydalanish kasbiy tayyorgarlik darajasini sezilarli darajada oshiradi. Umuman olganda, olingan natijalar maxsus pedagogika yo'nalishida kasbiy yo'naltirishni takomillashtirish zarurligini asoslaydi hamda ushbu jarayonni samarali tashkil etish orqali bo'lajak mutaxassislarining kasbiy tayyorgarligini oshirish mumkinligini ko'rsatadi.

Xulosa. Mazkur tadqiqotda maxsus pedagogika yo'nalishi talabalarini kasbiy yo'naltirishning pedagogik mazmuni nazariy va amaliy jihatdan tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, kasbiy yo'naltirish talabalarning kelajakdagi pedagogik faoliyatga ongli tayyorgarligini ta'minlovchi muhim pedagogik jarayon hisoblanadi.

Ushbu jarayon talabalar motivatsiyasini shakllantirish, kasbiy qiziqishlarini rivojlantirish va ularni amaliy faoliyatga jalb etish orqali samarali amalga oshiriladi.

Tahlillar asosida aniqlanishicha, maxsus pedagogika yo‘nalishida kasbiy yo‘naltirishni samarali tashkil etish uchun shaxsga yo‘naltirilgan, kompetensiyaviy va amaliyotga asoslangan yondashuvlarni uyg‘unlashtirish zarur. Ayniqsa, talabalarni real pedagogik vaziyatlarga jalb etish, diagnostik va korreksion faoliyat elementlarini o‘rgatish hamda inklyuziv ta‘lim sharoitida ishlash ko‘nikmalarini shakllantirish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, interaktiv metodlar va innovatsion pedagogik texnologiyalardan foydalanish talabalarni faol o‘quv subyektiga aylantirib, ularning kasbiy kompetensiyalarini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bunday yondashuv talabalarning mustaqil fikrlashini, refleksiv tahlil qilish qobiliyatini va kasbiy mas‘uliyatini oshiradi.

Xulosa qilib aytganda, maxsus pedagogika yo‘nalishi talabalarini kasbiy yo‘naltirish pedagogik jihatdan puxta tashkil etilgan shart-sharoitlar asosida amalga oshirilgandagina yuqori samaradorlikka erishish mumkin. Shu bois ta‘lim jarayonida kasbiy yo‘naltirishni takomillashtirish, metodik tizimlarni boyitish va pedagoglarning kasbiy tayyorgarligini oshirish dolzarb vazifalardan biri hisoblanadi. Mazkur tadqiqot natijalari bo‘lajak maxsus pedagoglarni tayyorlash jarayonini yanada samarali tashkil etishda muhim ilmiy-amaliy ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro‘yxati:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь. – Москва: Педагогика, 1982. – 287 с.
2. Маслоу А. Мотивация и личность. – Санкт-Петербург: Питер, 2008. – 352 с.
3. Холланд Дж. Выбор профессии: теория и практика. – Москва: Академия, 2003. – 288 с.
4. Зимняя И.А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования // Высшее образование сегодня. – 2003. – №5. – С. 34–42.
5. Сластёнин В.А., Исаев И.Ф., Шиянов Е.Н. Педагогика. – Москва: Академия, 2002. – 576 с.
6. Муслимов Н.А. Касбий компетентлик ва уни шакллантириш технологиялари. – Тошкент: Фан, 2015. – 220 б.
7. Ишмухамедов Р.Ж., Абдуқодиров А.А., Пардаев А.Х. Таълимда инновацион технологиялар. – Тошкент: Истеъдод, 2008. – 180 б.